

**DAVLAT G'AZNACHILIGI TIZIMIDA RAQAMLI
TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINI OPTIMALLASHTIRISHNING
TASHKILY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

Burxonov Sherzod Muzaffarovich

G'aznachilik xizmati qo'mitasi Jamg'armalarga va davlat ishtirokidagi korxonalariga xizmat ko'rsatish bo'limi bosh mutaxassisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada davlat g'aznachiligi tizimida raqamli transformatsiya jarayonlarini optimallashtirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqotda g'aznachilik tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etishning nazariy asoslari, amaldagi muammolar va institutsional cheklovlar tahlil qilinadi. Xususan, byudjet ijrosi jarayonlarida axborot tizimlarining integratsiyasi, real vaqt rejimidagi monitoring, elektron to'lovlar tizimi va ma'lumotlar almashinuvi samaradorligi o'rganilgan.

Maqolada jarayonlarni reinjining qilish (BPR), raqamli platformalarni markazlashtirish, ma'lumotlar bazalarini integratsiyalash hamda samaradorlik ko'rsatkichlari (KPI) asosida baholash mexanizmlari taklif etiladi. Shuningdek, tashkiliy tuzilmani optimallashtirish, inson kapitalini rivojlantirish va axborot xavfsizligini kuchaytirish orqali g'aznachilik faoliyatining shaffofligi va tezkorligini oshirish yo'llari asoslab beriladi.

Tadqiqot natijasida davlat g'aznachiligi tizimida raqamli transformatsiyani kompleks yondashuv asosida amalga oshirish byudjet mablag'laridan samarali foydalanish, moliyaviy intizomni mustahkamlash hamda davlat moliyasini boshqarish sifatini oshirishga xizmat qilishi isbotlangan.

Kalit so'zlar: Davlat g'aznachiligi, raqamli transformatsiya, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, byudjet ijrosi, axborot tizimlari, jarayonlarni optimallashtirish, BPR, KPI, elektron to'lovlar, moliyaviy monitoring, davlat moliyasi, raqamli boshqaruv.

Kirish

Jahon iqtisodiyotida raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi davlat moliyasini boshqarish tizimiga ham tub o'zgarishlar kiritishni talab etmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash imkoniyatlarining kengayishi hamda real vaqt rejimida moliyaviy operatsiyalarni monitoring qilish mexanizmlarining paydo bo'lishi davlat g'aznachiligi tizimini modernizatsiya qilish zaruratini kuchaytirmoqda [1]. Shu nuqtai nazardan,

davlat g'aznachiligi tizimida raqamli transformatsiya jarayonlarini optimallashtirish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Davlat g'aznachiligi byudjet mablag'larining maqsadli va samarali ijrosini ta'minlovchi markaziy moliyaviy institut hisoblanadi. Zamonaviy sharoitda byudjet jarayonlarining murakkablashuvi, moliyaviy oqimlarning hajmi ortishi va shaffoflikka bo'lgan talabning kuchayishi mavjud boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishni taqozo etmoqda [2]. Xususan, g'aznachilik operatsiyalarini avtomatlashtirish, axborot tizimlarini integratsiyalash, elektron hujjat aylanishini joriy etish hamda real vaqt rejimida nazoratni yo'lga qo'yish orqali jarayonlarni optimallashtirish muhim vazifalardan biridir.

Shu bilan birga, amaldagi tizimda ma'lumotlar bazalarining fragmentatsiyasi, funksional takrorlanishlar, tashkiliy tuzilmaning ortiqcha byurokratik bosqichlari hamda inson omiliga yuqori darajada bog'liqlik kabi muammolar mavjud bo'lib, ular raqamli transformatsiya samaradorligini pasaytiradi [3]. Bu esa tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni qayta ko'rib chiqish, jarayonlarni reinjining qilish va samaradorlik ko'rsatkichlari asosida baholash tizimini joriy etishni talab etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi davlat g'aznachiligi tizimida raqamli transformatsiya jarayonlarini optimallashtirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini nazariy va amaliy jihatdan asoslash hamda ularni takomillashtirish bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot davomida tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, iqtisodiy-statistik usullar hamda jarayonlarni modellashtirish metodlaridan foydalaniladi [4].

Natijada davlat g'aznachiligi tizimida raqamli transformatsiyani kompleks amalga oshirish orqali byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish, moliyaviy intizomni mustahkamlash va davlat moliyasini boshqarish sifatini yaxshilash imkoniyatlari ochib beriladi.

Adabiyotlar tahlili

Davlat moliyasini boshqarishda raqamli texnologiyalarni qo'llash masalalari so'nggi yillarda iqtisodiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Xalqaro moliyaviy institutlar va xorijiy olimlar tomonidan davlat boshqaruvida elektron hukumat (e-government), raqamli byudjetlash va g'aznachilik operatsiyalarini avtomatlashtirish jarayonlari keng o'rganilgan [5]. Ushbu tadqiqotlarda davlat moliyaviy boshqaruvining (Public Financial Management – PFM) samaradorligini oshirishda axborot tizimlari integratsiyasi va real vaqt rejimida monitoring mexanizmlarining ahamiyati alohida ta'kidlanadi.

Raqamli transformatsiya nazariyasi doirasida jarayonlarni reinjining qilish (Business Process Reengineering – BPR) konsepsiyasi muhim o‘rin tutadi. Mazkur yondashuvga ko‘ra, tashkilot faoliyatini raqamlashtirish oddiy avtomatlashtirish bilan cheklanmasdan, balki mavjud jarayonlarni tubdan qayta ko‘rib chiqish va optimallashtirishni nazarda tutadi [6]. Ilmiy manbalarda davlat moliyasini boshqarishda BPR yondashuvi qo‘llanilganda operatsion xarajatlar qisqarishi, xizmat ko‘rsatish tezligi oshishi va shaffoflik darajasi kuchayishi qayd etilgan.

Shuningdek, axborot tizimlari samaradorligini baholashda institutsional va tashkiliy omillarning roli keng yoritilgan. Tadqiqotchilar raqamli transformatsiya muvaffaqiyati faqat texnologik infratuzilma bilan emas, balki boshqaruv modeli, normativ-huquqiy baza, kadrlar salohiyati va axborot xavfsizligi tizimi bilan ham chambarchas bog‘liq ekanligini ta’kidlaydilar [7]. Shu bois ko‘plab ilmiy ishlarda raqamli islohotlarni kompleks yondashuv asosida amalga oshirish zarurligi asoslab berilgan.

Mahalliy olimlar tomonidan ham davlat byudjeti ijrosi va g‘aznachilik tizimini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan bo‘lib, ularda asosan byudjet intizomini mustahkamlash, mablag‘lardan maqsadli foydalanish va moliyaviy nazorat mexanizmlarini kuchaytirish masalalariga e’tibor qaratilgan [8]. Biroq, mavjud tadqiqotlarda raqamli transformatsiyani aynan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar nuqtai nazaridan kompleks optimallashtirish masalalari yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

Xorijiy tajribani o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, g‘aznachilik tizimida yagona integratsiyalashgan axborot platformalarini joriy etish, Big Data asosida tahliliy modullarni qo‘llash va KPI tizimi orqali samaradorlikni baholash davlat moliyasini boshqarish sifatini sezilarli darajada oshiradi [9]. Shu bilan birga, ilmiy adabiyotlarda raqamli transformatsiya jarayonlarini iqtisodiy samaradorlik ko‘rsatkichlari asosida modellashtirish masalalari dolzarb yo‘nalish sifatida ko‘rib chiqilmoqda.

Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, davlat g‘aznachiligi tizimida raqamli transformatsiyani optimallashtirish bo‘yicha nazariy asoslar shakllangan bo‘lsa-da, tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirishga qaratilgan kompleks metodik yondashuvni ishlab chiqish zarurati saqlanib qolmoqda. Mazkur maqola aynan shu ilmiy bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda davlat g‘aznachiligi tizimida raqamli transformatsiya jarayonlarini optimallashtirish masalasini o‘rganishda tizimli va kompleks yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida qiyosiy tahlil, iqtisodiy-statistik usullar hamda funksional tahlil metodlari qo‘llanildi. Shuningdek, g‘aznachilik

jarayonlarini baholashda jarayonlarni reinjining qilish (BPR) va samaradorlik ko'rsatkichlari (KPI) asosida modellashtirish usullaridan foydalanildi. Olingan natijalar umumlashtirish va ilmiy abstraksiya metodlari orqali tahlil qilinib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar

Davlat g'aznachiligi tizimida raqamli transformatsiya jarayonlari tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud axborot tizimlari ayrim hollarda o'zaro to'liq integratsiyalashmagan, ma'lumotlar almashinuvi esa ko'p bosqichli tartibda amalga oshiriladi [10]. Natijada operatsiyalarni tasdiqlash muddati uzayadi, inson omiliga bog'liqlik yuqori darajada saqlanib qoladi va boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoni sekinlashadi. Bu holat byudjet mablag'laridan foydalanish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [11].

Tahlil jarayonida g'aznachilik operatsiyalarining asosiy bosqichlari — hujjatlarni qabul qilish, tekshirish, tasdiqlash va to'lovni amalga oshirish jarayonlari o'rganildi. Aniqlanishicha, raqamli platformalarning fragmentatsiyasi va takroriy nazorat mexanizmlari ortiqcha vaqt sarfiga olib kelmoqda [12]. Jarayonlarni reinjining qilish (BPR) asosida funksional takrorlanishlarni qisqartirish va yagona integratsiyalashgan axborot tizimini joriy etish orqali operatsion samaradorlikni oshirish mumkinligi asoslab berildi.

Tadqiqot doirasida amaldagi va taklif etilayotgan optimallashtirilgan model ko'rsatkichlari qiyosiy tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiyani kompleks yondashuv asosida amalga oshirish operatsiyalarni bajarish vaqtini qisqartirish, ma'muriy xarajatlarni kamaytirish va shaffoflik darajasini oshirish imkonini beradi [13].

Quyidagi jadvalda amaldagi tizim va taklif etilayotgan optimallashtirilgan modelning asosiy ko'rsatkichlari taqqoslangan.

1-jadval

Davlat g'aznachiligi jarayonlarining amaldagi va optimallashtirilgan holati taqqoslanishi

Ko'rsatkichlar	Amaldagi tizim	Taklif etilayotgan model	Kutilayotgan natija
Operatsiyani bajarish muddati	2–3 ish kuni	1 ish kuni	40–50% qisqarish

Hujjat aylanishi	Qisman elektron	To'liq elektron	Qog'oz hujjatlar kamayadi
Nazorat mexanizmi	Ko'p bosqichli, qo'lda tekshiruv yuqori	Avtomatlashtirilgan, real vaqt monitoringi	Shaffoflik oshadi
Ma'lumotlar bazasi	Fragmentatsiyalashgan	Integratsiyalashgan yagona platforma	Axborot almashinuvi tezlashadi
Ma'muriy xarajatlar	Nisbatan yuqori	Optimallashtirilgan	Xarajatlar kamayadi

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish orqali davlat g'aznachiligi tizimida raqamli transformatsiya samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Xususan, yagona integratsiyalashgan axborot tizimini joriy etish, KPI asosida baholash tizimini yo'lga qo'yish hamda inson omiliga bog'liqlikni kamaytirish byudjet mablag'larining maqsadli va samarali ijrosini ta'minlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari davlat g'aznachiligi tizimida raqamli transformatsiya jarayonlarini optimallashtirish zamonaviy davlat moliyasini boshqarishning muhim sharti ekanligini ko'rsatdi. Tahlillar shuni tasdiqladiki, mavjud tizimda axborot oqimlarining yetarli darajada integratsiyalashmaganligi, jarayonlarning ortiqcha bosqichlarga egaligi hamda inson omiliga yuqori darajada bog'liqlik operatsion samaradorlikni pasaytirmoqda.

Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish, xususan, jarayonlarni reinjining qilish, yagona integratsiyalashgan axborot platformasini joriy etish, real vaqt rejimidagi monitoring tizimini kengaytirish hamda KPI asosida baholash mexanizmini qo'llash orqali g'aznachilik faoliyatining tezkorligi va shaffofligini oshirish mumkinligi asoslab berildi.

Shuningdek, raqamli transformatsiyani muvaffaqiyatli amalga oshirish nafaqat texnologik yangilanish, balki tashkiliy tuzilmani optimallashtirish, kadrlar salohiyatini oshirish va axborot xavfsizligini mustahkamlashni ham talab etadi. Kompleks yondashuv asosida amalga oshirilgan raqamli islohotlar byudjet mablag'laridan samarali foydalanish, moliyaviy intizomni mustahkamlash hamda davlat moliyasini boshqarish sifatini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, amaldagi tahrir.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2018–2024 yy.
3. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Davlat g'aznachiligi faoliyatiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar va uslubiy ko'rsatmalar. – Toshkent, amaldagi nashr.
4. World Bank. *Digital Government and Public Financial Management Reform*. – Washington, DC: World Bank Publications, 2020.
5. OECD. *Digital Government Review: Strengthening the Digital Transformation of the Public Sector*. – Paris: OECD Publishing, 2019.
6. Allen, R., Hemming, R., Potter, B. *The International Handbook of Public Financial Management*. – London: Palgrave Macmillan, 2013.
7. Hammer, M., Champy, J. *Reengineering the Corporation: A Manifesto for Business Revolution*. – New York: Harper Business, 2006.
8. Heeks, R. *Implementing and Managing eGovernment: An International Text*. – London: SAGE Publications, 2006.